

MODELI

SKUPINA – ZAJEDNICA – CRKVA KAO MJESTO NOVIH ODNOSA

France Perko

NAVJEŠTANJE, BOGOSLUŽJE, KOINONIA I DIAKONIJA

Na susretu ste već pretresli filozofske, biblijske, antropološke i psihosociološke vidove odgoja za nove odnose. Sada ćemo tu problematiku pokušati osvijetliti i s teološko-ekleziološkog gledišta. Nisam se baš najbolje snašao s naslovom koji sam dobio, zato sam stvar podijelio nekako po svome. Nadam se da će to barem djelomično odgovarati organizatorima tečaja.

U I. dijelu želio bih ukratko opisati ekleziološke temelje novih odnosa u skupinama, zajednicama i u zajednici Crkve, u II. dijelu želio bih prikazati putove, odnosno ostvarivanje novih odnosa pomoću naviještanja, bogoslužja, koinonije i diakonije.

EKLEZIOLOŠKI TEMELJI NOVIH ODNOSA U SKUPINAMA I U ZAJEDNICI CRKVE

Odnosi uspostavljaju bit svega
što postoji

Na studiju teologije bio sam iznenađen tvrdnjom tomističke skolastičke teologije da su

božanske osobe „purae relationes“, čiste relacije, čisti odnosi. Odnos može biti samo između nekoga ili nečega što već postoji. A ovdje je rečeno da upravo odnos uspostavlja bit Božje osobe. To je u suprotnosti s logikom. No tajna Boga je prevelika da bismo je mogli u svojoj ljudskoj malenkosti razumjeti. A suvremena znanost vidi i bit materijalnog svijeta u odnosima. Mikro- i makrokozmos sastavljaju odnosi, bez njih bi se sve pretvorilo u ništa.

I čovjek kao osobnost oblikuje se u odnosima. Što su oni bogatiji i potpuniji, to bogatija je njegova osobnost. Oblikuje se u odnosima prema svijetu, suljudima i Bogu. Početak čovjeka je u ljubavnom odnosu između muškarca i žene. Dijete se razvija u osobnost u odnosima s roditeljima, braćom i sestrama i drugim ljudima s kojima dolazi u dodir. Tu istinu otkriva i poslovice: „Reci mi s kim se družiš, i reći ću ti tko si.“ Odnosi, ovakvi ili onakvi, oblikuju čovjeka, utječu na njegov karakter, određuju njegovu životnu usmjerenost i – kršćanski gledano – čak i njegovu vječnu sudbinu. Vječni život – punina ljudske biti – u punini je odnosa čovjeka prema Stvoritelju i stvarima, a uništenje je rušenje tih odnosa.

Odnosi su, naravno, kvalitativno različiti. Razlikuju se ne samo prema sadržaju (obiteljski, prijateljski, ljubavni, privredni, kulturni,

društveni, politički, prirodni, natprirodni itd.), već i prema etičkoj kvalifikaciji. Možemo govoriti o etički pozitivnim i etički negativnim odnosima. Mjerilo etičnosti odnosa je isto kao i mjerilo etičnosti ljudskih postupaka. Iako u pogledu etičnosti odnosa možemo postaviti i pomoćno mjerilo. Etički pozitivni odnosi su oni koji uspostavljaju i jačaju povezanost među bićima, npr. ljubav, milosrđe, povjerenje, praštanje itd.; etički negativni odnosi uzrokuju međusobnu odbojnost, npr. mržnju, bezbrižnost, osvetu itd.

Kad govorimo o katehezi kao odgoju za nove odnose, ne mislimo samo na nastojanja za uspostavljanjem pozitivnih odnosa u samo prirodnom smislu. To bi bio odgoj za prirodne kreposti. Kod kateheze se radi o uspostavljanju istinski novih, recimo evanđeoskih ili, bolje, spasiteljskih odnosa. Novi, spasiteljski odnosi su početak vječnog postojanja. Odnose se na Boga, ljude i na sve vidljivo i nevidljivo stvoriteljstvo. Novost ovih odnosa je u njihovoj nadnaravnosti, odnosno spasiteljstvu. Spasenje nije samo u spasu od grijeha i zla, mi bismo rekli od negativnih odnosa, spasenje je u usponu čovjeka na novi, viši, Božji nivo postojanja. Radi se o novom, drugačijem gledanju na sve stvari; gledanje u kojem stvari postaju transparentne. Omogućuje nam da uspostavimo ne samo izvanjske odnose, površinske, prigodne, već i unutrašnje — odnose između biti stvari. U svakoj osobi i svakoj stvari tako se možemo susresti s Bogom Stvoriteljem, i ne gledamo je više u njenoj pojavnosti ograničenosti, već u beskonačnom bogatstvu Božje vječnosti.

Novi, spasiteljski odnosi nisu samo plod ljudskih nastojanja, već su Božji dar — milost. Ali moramo biti sposobni da taj dar primimo. Od čovjeka se traži poučenost i osviještenost, a pogotovo otvorenost za milost novih odnosa. Potrebna je i molitva, ili još bolje — kontemplacija. Novi se odnosi oblikuju u kontemplaciji.

Pri tome ne smijemo zaboraviti napore za uspostavljanje prirodnih pozitivnih odnosa i borbu protiv negativnih. Spasiteljski odnosi naime kao nužan uvjet traže pozitivne prirodne odnose. Nije moguće uspostaviti nove, spasiteljske odnose na temelju negativnih prirodnih odnosa. „Rekne li tko: 'Ljubim Boga', a mrzi

brata svog, lažac je”, kaže sv. Ivan (1 Iv 4,20).

Stoga je u odgoju za spasiteljske odnose najprije potreban napor da prirodni pozitivni odnosi prevladaju nad negativnima. Potreban je odgoj za prirodno poštenje ili, drugačije rečeno, napor za uvažavanje Božjeg reda u međusobnim odnosima. Jasno je da se prvo i drugo ne može razdvojiti. Istodobno se oblikuju prirodni pozitivni odnosi i novi, spasiteljski odnosi. Ovi posljednji prirodne pozitivne odnose oplemenjuju i učvršćuju.

Čini mi se da je upravo Isusova metoda odgoja, koju nalazimo u evanđeljima, najljepši primjer skladnog oblikovanja novih odnosa.

Na temelju ovih spoznaja pogledajmo sada ekleziološke temelje novih odnosa u skupinama, zajednicama i posebno u Crkvi.

Ekleziološki temelji novih odnosa u skupini

Znamo da je čovjek po svojoj prirodi društveno biće. U društvu dolazi na svijet, raste, oblikuje se, zadovoljava svoje različite potrebe. I više. Prirodni nastavci ljudske osobe mogu se razviti samo u društvu, u odnosima sa suljudima. Rijetki slučajevi kad je čovjek odrastao među životinjama pokazuju da je ostao na razini životinja, da se uopće nije razvio u osobnost.

Skupine u kojima čovjek živi oblikuju se na temelju zajedničkih interesa. Neke su skupine čovjeku date po prirodi, kao što su to obitelj, narod, društvena zajednica, a u druge ulazi dogovofo. Za suvremenog čovjeka posebno su važne proizvodne zajednice. Za nas su zanimljive pogotovo odgojne zajednice, jer kateheza mora računati s cjelovitim odgojnim oblikovanjem čovjeka. A tu izvancrkvene odgojne zajednice imaju mnogo veću ulogu od naše kateheze ili različite crkvene zajednice. Danas su za oblikovanje međusobnih odnosa posebno važne zajednice koje imaju u svojim rukama sredstva društvenog priopćivanja. Velik je uticaj i različitih sportskih skupina i društava.

I u Crkvi se zajednice oblikuju na temelju zadovoljavanja različitih interesa. To su vjeronaučne, pjevačke, hodočasničke zajednice, zajednica župnog pastoralnog savjeta, pa i susjedstva i župe su svojevrsne skupine.

I u Crkvi se zajednice oblikuju na temelju zadovoljavanja različitih interesa. To su vjeronaučne, pjevačke, hodočasničke zajednice, zajednica župnog pastoralnog savjeta, pa i susjedstva i župe su svojevrsne skupine.

Ekleziološki temelji prirodnih skupina su u društvenoj prirodi čovjeka. Drugačije rečeno, Božja je volja da čovjek živi u zajednicama i skupinama. Teološki gledano, konačni cilj udruživanja je oblikovanje spasiteljske zajednice koju Krist naziva kraljevstvo Božje. Spasiteljski odnosi imaju svoj početak u odnosima karakterističnim za prirodne skupine u kojima čovjek živi. Zato je razumljivo da za Crkvu nije svejedno kakve su te skupine i kakve odnose oblikuju.

U skupinama dolaze na vidjelo ne samo pozitivni nego i negativni odnosi. Ako u skupinama koje se oblikuju na osnovi slobodnog udruživanja u skupine prevladavaju negativni odnosi, skupine se svakako raspadnu. Negativni odnosi u skupinama u kojima čovjek mora živjeti bar neko vrijeme, stvaraju napetost i imaju negativne posljedice za cjelokupnu ljudsku osobnost. Zato je vrlo važno zauzimanje za učvršćenje pozitivnih odnosa u svim skupinama. Tako se stvaraju prirodni uvjeti za oblikovanje novih, spasiteljskih odnosa.

Negativni se odnosi mogu pojaviti unutar skupine i među skupinama. Takve napetosti mogu privremeno čak učvrstiti unutrašnju povezanost u zajednici, no u cijelosti gledano, negativni odnosi među skupinama isto tako destruktivno utječu na čovjeka i otežavaju ili čak onemogućuju oblikovanje spasiteljskih odnosa. Takve slučajeve imamo u različitim narodnim zajednicama gdje se izvanjske suprotnosti s drugima iskorištavaju za homogenizaciju naroda, pa i u Crkvi, gdje se ponekad prenelašavao boj protiv različitih heretika i raskolnika. Tako se u njoj povećavala katolička svijest, a umanjivala mogućnost za oblikovanje pravih spasiteljskih odnosa.

I osobne odnose prema sučovjeku i Bogu uvijek oblikujemo u skupini. Zajednica uvjetuje čovjeka i njegove odnose. Stoga kateheza za nove odnose mora prelaziti preko crkvenih granica. Mi kršćani se moramo truditi da pozitivni odnosi prevladaju u svim zajednicama u ko-

jima živimo, pa i među svim različitim skupinama. Tu je ogromno područje djelovanja Crkve, crkvenih zajednica i pojedinih kršćana u današnjem svijetu i u našem narodu. Totalitarno društvo, u kojem smo dugo živjeli, u mnogočemu je zatrovalo međusobne odnose. Zadaća i poslanstvo Crkve je da prema svojoj moći pomogne ozdravljenje tih odnosa na svim razinama naroda, države i cijele ljudske zajednice. Budućnost našeg naroda i čovječanstva je u rastu zdravih pozitivnih odnosa u svim zajednicama. I upravo su oni izazov za Crkvu i podloga za oblikovanje spasiteljskih odnosa; ovi su pak jamstvo za budućnost čovječanstva.

Ekleziološki temelji novih odnosa u zajednici

Različita su mišljenja u čemu se sve skupine razlikuju od zajednice. Sigurno je da je svaka zajednica skupina, ali svaka skupina nije zajednica. Karakteristična je razlika u tome da skupinu povezuju pretežno izvanjske veze različitih interesa, a zajednicu osim njih još i unutrašnja svijest povezanosti. Zato su veze u zajednici jače i trajnije. Oštru granicu između skupine i zajednice ne možemo odrediti. Skupine prelaze u zajednice i zajednice u skupine. Uvjeti, koje neki nabrajaju, da bismo neku skupinu mogli nazvati zajednicom, relativni su. Kako se kod zajednica radi o unutrašnjim vezama svjesne povezanosti i oblikovanja jedinstva, gdje bismo svi bili „jedno srce i jedna duša“ (Dj 4,32), veliku ulogu igra subjektivni činitelj kojeg je teško odrediti.

Ne možemo reći da samo vjerske skupine mogu postati zajednice, ali vjera igra vrlo važnu ulogu u oblikovanju zajednice. Vjera je u cijeloj povijesti imala veliku ujedinjujuću snagu. U vjeri se naime čovjek najdublje poistovjećuje s drugima. Ovo posebno vrijedi za kršćanstvo, koje je izrazito vjera zajednice. Kršćanstvo vodi čovjeka u koinoniju, što je karakteristična opsežnost prave zajednice. Zato možemo u pravom smislu govoriti o ekleziološkim temeljima novih odnosa u zajednici. O ovim temeljima u spasiteljskoj zajednici Crkve posebno ćemo govoriti u 4. točki. Ovdje se pitamo gdje su ekleziološki temelji svake prave zajednice, pri to-

me moramo imati pred očima istinu da je cijelo čovječanstvo pozvano k spasenju i da se spasiteljski proces odvija ne samo u okviru institucionalne Crkve već i izvan tih okvira. Kad nađemo na proces pozitivnog udruživanja i povezivanja ljudi, možda tamo samo u prirodnim okvirima djeluje Božja spasiteljska moć. I tamo je prisutna Crkva, ne kao institucija već kao spasiteljski proces, bar u početnom obliku. Velika zasluga 2. vatikanskog sabora je u tome da je otkrio nov pogled na Crkvu kao spasiteljsku zajednicu, ili kako to naziva Dogmatska konstitucija o Crkvi, Božji narod prema kojemu je na neki način usmjereno svo čovječanstvo. U toj usmjerenosti na Crkvu moramo tražiti ekleziološke temelje svake zajednice. Po njoj je Krist sa Svetim Duhom prisutan svugdje gdje su udruženi dvoje ili troje, iako nesvjesno, u Kristovom imenu.

Zajednički je život sam po sebi nešto pozitivno, pojedincu i društvu donosi mnogo dobroga, ima veliku odgojno uobličavajuću snagu, ali u sebi nosi i neke opasnosti. Najveća je opasnost zatvorenost zajedništva. Zajedništvena je veza osobna i stoga subjektivna. Kako čovjek ne može biti sa svim ljudima osobno povezan, zajednica je po svojoj prirodi ograničena i time na neki način zatvorena. Ako osim toga u zajednici nedostaju volja i stalni naponi za otvorenost, ako je zajednica previše zagledana u svoju posebnost i ako je hvata strah od gubljenja istovjetnosti, zatvara se i time sama sebe osuđuje na propast. Opasnosti takve pogubne zatvorenosti možemo promatrati kod nekih temeljnih zajednica.

Stoga je vrlo važan pravilan odgoj za život u zajednici. Važne su prije svega dvije stvari, osjećaj unutrašnje povezanosti s drugim članovima zajednice i otvorenost prema van. Kako između jednog i drugog vlada stalna napetost, potrebno je uvijek iznova brinuti se za ravnotežu.

Spasiteljska zajednica Crkve

Ustvari bismo morali upotrebljavati množinu: spasiteljske zajednice Crkve. Crkva kao cjelina bit će prava zajednica tek u vječnosti, kada budemo imali nove mogućnosti međusobnih

povezivanja, oslobođeni krletke vremena i prostora u kojem sada živimo. Ipak, u Crkvi se moraju oblikovati mnoge zajednice u kojima se u malom ostvaruje ono što će se jednom ostvariti u velikom. Crkva je sada više zajednica zajednica u kojima se oblikuju spasiteljski odnosi.

Crkvene zajednice sužimaju sve psihološke i sociološke datosti i zakonitosti drugih skupina i zajednica, ali imaju nešto svoje što ih oštro razlikuje od svih drugih. Ta karakteristika je nadprirodnost ili spasiteljstvo, i nije samo u cilju koji crkvena zajednica želi postići, već je prisutna i u samom sastavu zajednice. Pogledajmo neke temeljne karakteristike zajednica Crkve koje same po sebi govore o njihovoj osobenosti.

Cilj zajednica Crkve je spasenje. U njima se uspostavljaju novi, takozvani spasiteljski odnosi. Svaka zajednica Crkve je zato odsjaj i prilika Presvetog Trojstva. Što ima više u zajednici spasiteljskog sadržaja, to je ona čistija prilika Presvetog Trojstva. Istočnjačka teologija, temeljena na učenju crkvenih otaca, gleda u čovjeku prije svega Božju priliku, i to u pojedincu kao i u ljudskoj zajednici. S grijehom ta prilika potamni, a sa spasenjem opet zablista. U Crkvi kao zajednici, u unutrašnjim odnosima u Crkvi, morala bi blistati prilika Presvetog Trojstva. U tome je duboka mistika zajedničkog života Crkve.

Trinitarnoj opsežnosti spasiteljske zajednice Crkve pridružuje se i kristološka i pneumatološka opsežnost. Krist sa svojim spasenjem omogućava čovjeku uspostavljanje spasiteljskih odnosa i na različite načine utječe na njih, ili je čak sadržaj tih odnosa. Kristove riječi: „Jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima“ (Mt 18,20), ukazuju da je Kristova prisutnost posebna spona među članovima zajednice Crkve. Druga prispodoba govori o uraslosti članova crkvene zajednice u Krista: „Ja sam trs, a vi loze“ (Iv 15,5). A apostol Pavao navodi prispodobu o Crkvi kao Kristovom tijelu, u kojem je glava Krist, a članovi Crkve su različiti udovi Kristova tijela. Sve su ovo različite prilike i neka one bar malo osvjetle tajanstvene, neizrecive spasiteljske odnose koji se u procesu spasenja oblikuju u Crkvi. Iz stanja izdvojenosti prelazi čovjek kao osoba u

stanje ujedinjenosti s Bogom i suljudima. Time se oblikuje novi čovjek, nova osoba po uzoru na drugu božansku osobu, koji tako postaje Prvorođenac među mnogom braćom.

Spona koja se u zajednici Crkve uspostavlja, „odnos“ koji se uspostavlja, sam je Sveti Duh. On je unutrašnja osobna spona ili ljubav između Oca i Sina u otajstvu Presvetog Trojstva. I isto je tako unutrašnja, osobna spona, ljubav među onima koji su određeni za spasenje, za vječni život u otajstvu trojedinoga Boga. Kad govorimo o Crkvi kao o mjestu novih odnosa, ne smijemo zaboraviti da je taj novi odnos u svojoj najdubljoj biti Sveti Duh sam. Zato su novi odnosi zaista nešto osobno u najdubljem smislu te riječi. Odgoj za nove odnose u zajednici Crkve je zato mnogo više od psihosociološkog procesa; on je ostvarenje spasenja.

Novi odnosi u Crkvi nisu samo stvar čovjeka, njegove volje i znanja, već su milost, početak novog Božjeg života i kao takvi su Božji dar. Kateheza kao odgoj za nove odnose dopire stoga u cjelokupno djelovanje Crkve, što ćemo detaljnije obraditi u drugom dijelu predavanja. Božje darove moramo biti spremni prihvaćati, i za njih moramo moliti. Odgoj za nove odnose je stoga neraskidivo povezan s molitvom.

Kako se još uvijek nismo otarasili jednostranih predodžbi o Crkvi kao instituciji, postoji opasnost da ne razumijemo u čemu je odgoj za nove odnose u zajednici Crkve. Ne radi se samo o prirodnim pozitivnim odnosima prijateljstva, pravednosti, milosrđa itd, već o uspostavljanju „Božjih“ odnosa, za uraštenost u Krista i ujedinjenost u Svetom Duhu. Jasno je da su prirodni pozitivni odnosi temelj za „božje“ odnose, zato kateheza mora biti usmjereni i prema oblikovanju tih odnosa.

Iz ovoga što smo rekli očito je koliko je u katehezi kao odgoju za nove odnose važna osobnost katehete. Više nego riječima i djelatnošću, kateheta uspostavlja nove odnose svojom osobnošću. Zato kateheta koji ne živi nove odnose u osobnom životu, ne može ih ni kod drugih uspostavljati. Znamo kako se ljudi malo sjećaju onoga što su učili na vjeronauku. Ali mnogima u lijepom i presudnom sjećanju ostane osobnost katehete.

Crkva je spasiteljska zajednica koja je prisut-

na u obitelji, u malim ili temeljnim zajednicama, u župama, biskupijama i cijeloj Crkvi. Uobličavajuća snaga odgoja za nove odnose najveća je u najmanjim zajednicama Crkve, u obitelji, u malim zajednicama, a manje u župi. Stoga je odgojne napore potrebno usmjeriti na nove odnose u one zajednice koje su najpresudnije. To su obitelj i različiti oblici malih zajednica. Značajna je i župa u kojoj bi u nekoj široj prirodnoj okolini novi odnosi oživjeli i isprobali se. Znamo do kakvih anomalija dolazi u župama, kad se npr. susjedi godinama mrže, tuže i svađaju, a kao katolici u župnoj zajednici primaju sakramente, sredstva novih odnosa i novog života. Posao za uspostavljanje prirodnih pozitivnih odnosa i osvješćivanje za spasiteljske odnose vrlo je težak. Iziskuje svestranu, a pogotovo moralno odgovornu osobnost.

Uspostavljanje spasiteljskih odnosa možda nekome izgleda nemoguć Sizifov posao, jer ti su odnosi tako krhki i lako se raskinu. To je istina. Onaj tko bi mislio da je definitivno moguće uspostaviti spasiteljske odnose na zemlji, pa bi u staru zabludu da je moguće stvoriti raj na zemlji. Komunizam je želio uspostaviti nove pravedne odnose na samo prirodnoj podlozi i najavljivao je razdoblje zemaljskog raja. No stvorio je zemaljski pakao. Mi znamo da je potpuno spasenje moguće tek u vječnosti. Tamo će definitivno biti uspostavljeni novi odnosi, tamo ćemo biti privučeni u životni krugotok Presvetog Trojstva, tamo ćemo biti jedno u Kristu i definitivno povezani u Duhu Svetom. Na svom putovanju dužni uvijek iznova uspostavljati nove spasiteljske odnose. Iako znamo da nećemo imati potpun uspjeh, moramo, s radošću i povjerenjem u milost koja dolazi odozgo, učiniti sve i upotrijebiti sve umjetnosti posredovanja znanja i načina života da u Crkvi, a time i ljudskoj zajednici, uspostavljamo istinski nove spasiteljske odnose.

PUTOVI DO NOVIH ODNOSA U ZAJEDNICI CRKVE

U prvom smo dijelu govorili o ekleziološkim temeljima novih spasiteljskih odnosa, koje bi trebala oblikovati kateheza. U drugom ćemo

dijelu razmisliti o putovima koji vode do novih odnosa u zajednici Crkve. To su tradicionalni oblici djelovanja Crkve s gledišta oblikovanja novih odnosa.

Naviještanje — kerigma

Zadaća — upoznavanje s novim spasiteljskim odnosima; stjecanje za život novih odnosa za preobraćanje.

Načini — klasični: konkretan život u zajednici s razgovorom.

Molitva kao odgoj za nove odnose.

Slavljenje bogoslužja

Sakramenti — uvođenje u nove spasiteljske odnose i popravljane tih odnosa.

Slavljenje euharistije — znak i početak življenja novih odnosa.

Slavljenje Boga — nov odnos prema svemu.

Koinonia

Crkva kao koinonia od obitelji do cijele Crkve.

Koinonia oblikuje nove odnose.

Samo „novi“ čovjek može živjeti u supostojanju.

Diakonija

Kristov primjer.

Kršćanin i Crkva pozvani na služenje.

U čemu je to služenje?

Odgoj za nove odnose je odgoj za novu, oslobođenu, spašenu i svestrano bogatu osobnost, koja se oblikuje u zajednici Crkve.